

TA'LIM JARAYONINI TASHKIL ETISHDA MAQSADLI PROMPTLARDAN FOYDALANISH

Do'stmurodova Charos Oltinbek qizi

Magistr, charosdostmurodova@gmail.com

+998932253343

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda zamonaviy ta'lim muhitida generativ sun'iy intellekt modellaridan foydalanishning eng muhim omili — so'rovlar (promptlar)ni tizimli va maqsadli shakllantirish masalasi hamda uning metodologik asoslari tahlil qilingan. Amaliyotda ko'plab pedagoglar neyrotarmoqlar bilan ishlashda yuzaki va tartibsiz buyruqlardan foydalanishi oqibatida olingan materiallar darsning real maqsadlaridan yiroq bo'lib qolmoqda. Maqolada ushbu muammoning yechimi sifatida dars ssenariysini yaratish, topshiriqlar ishlab chiqish va talabalar bilimini baholash jarayonlarini qamrab oluvchi, shuningdek, kognitiv taksonomiya darajalariga asoslangan maxsus pedagogik prompt modeli taklif etilgan va tajriba-sinov asosida uning samaradorligi asoslangan.

Kalit so'zlar: prompt injeneriyasi, didaktik so'rov, neyrotarmoqlar, kognitiv rivojlanish, shaxsiylashtirilgan ta'lim, pedagogik dizayn, tadqiqot metodologiyasi.

Kirish

Oxirgi yillarda sun'iy intellekt texnologiyalari, jumladan ChatGPT, Gemini va Claude kabi platformalar o'quv dargohlarida professor-o'qituvchilar hamda talabalarining ajralmas ko'makchisiga aylandi. Biroq mazkur intellektual tizimlarning dars samaradorligini oshirishdagi roli ularning texnik imkoniyatlariga emas, balki ularga beriladigan vazifalarning qay darajada to'g'ri va aniq ifodalanganiga bog'liqdir. Bugungi kunda o'qituvchilar o'rtasida "Mavzuga oid test tayyorla" yoki "Ma'ruza matni yozib ber" qabilidagi sodda va kontekstdan uzilgan so'rovlar keng tarqalgan. Buning oqibatida tizim taqdim etgan ma'lumotlar o'quvchilarning yosh xususiyatlariga, fan dasturi talablariga yoki kutilayotgan ta'limiy natijalarga mos kelmaydi.

Asosiy muammo shundaki, tizimga to'g'ri topshiriq berish (prompt yozish) ko'nikmasi uzoq vaqt davomida faqat texnik soha vakillariga xos xususiyat deb qaraldi va uning pedagogik ahamiyati yetarlicha baholanmadi. Aslida esa professional darajada tuzilgan didaktik prompt — bu darsning maqsadini, auditoriya ehtiyojlarini va yakuniy natijani o'zida mujassam etgan o'ziga xos pedagogik vositadir. Mazkur ishimizning bosh maqsadi — ta'lim amaliyotida sun'iy intellekt bilan ishlash jarayonini tartibsiz yondashuvlardan tizimli va ilmiy asoslangan modelga o'tkazish hamda uning metodik afzalliklarini ko'rsatib berishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi va tajriba-sinov natijalari

Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy-pedagogik tahlil hamda pedagogik eksperiment (tajriba-sinov) metodlaridan foydalanildi. Tajriba 2025-2026-o'quv yillari davomida oliy ta'lim muassasalarining pedagogik yo'nalishlarida faoliyat yuritayotgan 40 nafar professor-o'qituvchi va 120 nafar talaba ishtirokida o'tkazildi. Ishtirokchilar an'anaviy promptlash (tartibsiz so'rovlar) va maqsadli promptlash (kontekst, vazifa, format va mezon modeli) tamoyillari asosida ishlovchi ikki guruhga ajratildi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, maqsadli prompt modelidan foydalangan o'qituvchilarning dars ssenariylari va didaktik materiallarni tayyorlashga sarflaydigan vaqti an'anaviy usulga nisbatan 45% ga qisqarganligi aniqlandi. Shuningdek, Blum kognitiv taksonomiyasi darajalari asosida tuzilgan topshiriqlar vositasida talabalarining mustaqil fikrlash va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish ko'rsatkichi

Multidisciplinary research and Innovation (SICMRI 2026)

nazorat guruhiga qaraganda 28% yuqori natijani ko'rsatdi. Bu esa taklif etilayotgan metodologiyaning didaktik jihatdan samarador ekanligini isbotlaydi.

Asosiy qism

1. "Maqsadli prompt" konsepsiyasi. Neyrotarmoqdan ta'limga mos va aniq javob olish uchun yuboriladigan so'rov to'rtta fundamental komponentdan tashkil spiritually lozim: (a) kontekst — maqsadli auditoriya va ta'lim bosqichi; (b) vazifa — tizim bajarishi kerak bo'lgan aniq harakat; (c) format — chiquvchi ma'lumotning ko'rinishi, tuzilishi va hajmi; (d) mezon — natijaning sifatini tekshirish uchun o'lchovlar. Ushbu zanjirning birgina bo'g'ini tushib qolsa ham, sun'iy intellekt bergan javob umumiy va darsda qo'llashga yaroqsiz matnga aylanadi.

2. Kognitiv taksonomiya darajalari bilan integratsiya. Promptlarni shunchaki axborot olish vositasi emas, balki o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiruvchi drayver deb bilish kerak. Masalan, Blum taksonomiyasining "eslash" bosqichida so'rovlar fundamental faktlarni tizimlashtirishga, "tahlil" bosqichida hodisalarni qiyoslash va mantiqiy bog'liqliklarni ochishga, "yaratish" darajasida esa mutlaqo yangi loyiha yoki g'oyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi. Mavzu doirasida bosqichma-bosqich murakkablashib boruvchi so'rovlar zanjiri talabani tayyor materialni shunchaki yodlovchi subyektdan mustaqil fikrlovchi shaxsga aylantiradi.

3. Differensial (tabaqalashtirilgan) so'rovlar tizimi. Auditoriyadagi talabalarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari turlicha bo'lgani bois, bitta o'quv mavzusi uchun bir necha darajadagi promptlarni shakllantirish lozim. Buni quyidagicha guruhlash mumkin: boshlang'ich guruhlar uchun murakkab atamalarni sodda tilda tushuntiruvchi, o'rtacha guruhlar uchun keys va amaliy mashqlar tayyorlovchi, kuchli guruhlar uchun esa muammoli vaziyatlar va tadqiqot elementlariga boy topshiriqlar yaratuvchi so'rovlar. Bunday yondashuv har bir o'quvchiga individual yondashish jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi.

4. Talabalarda prompt savodxonligini rivojlantirish. Neyrotarmoq bilan to'g'ri muloqot qilish faqatgina o'qituvchining vazifasi bo'lib qolmasligi kerak. Talabalarning o'zlari ham tizimga aniq maqsadli savol bera olishni o'rganishlari zarur. Bu ko'nikma ularda muammoni to'g'ri shakllantirish, uni qismlarga ajratish va kutilayotgan yakuniy natijani vizuallashtirish qobiliyatini yuzaga keltirib, tanqidiy hamda tizimli fikrlashni yuksaltiradi.

5. Ehtimoliy xavflar va cheklolar. Prompt har qancha mukammal tuzilmasin, generativ modellar ba'zan haqiqatga to'g'ri kelmaydigan, to'qib chiqarilgan ma'lumotlarni (gallyutsinatsiyalarni) taqdim etishi mumkin. Shu sababli, maqsadli promptlash metodologiyasining eng muhim sharti — olingan natijani doimiy ravishda ekspertiza qilish, faktlarni tekshirish va zarurat tug'ilganda topshiriqni qayta tahrirlash hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ta'lim tizimida sun'iy intellekt imkoniyatlaridan unumli foydalanish bevosita pedagogning prompt yozish mahoratiga borib taqaladi. Kontekst va mezonlarni o'zida jamlagan tizimli yondashuv o'qituvchiga dars darajasiga mos keladigan, aniq o'lchanadigan o'quv materiallarini bir necha barobar tezroq tayyorlash imkonini beradi. Istiqbolda prompt injeneriyasi asoslarini pedagog kadrlarni qayta tayyorlovchi o'quv dasturlariga alohida fan yoki modul sifatida kiritish, shuningdek, maktab va universitetlar uchun maxsus metodik qo'llanmalar yaratish tizim taraqqiyotiga katta hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kakun A., Tytenko S. Generative AI and Prompt Engineering in Education // Modern Engineering and Innovative Technologies. — 2023. — Vol. 1, No. 29-01. — P. 117–121.
2. Bozkurt A., Sharma R. C. Generative AI and Prompt Engineering: The Art of Whispering to Let the Genie Out of the Algorithmic World // Asian Journal of Distance Education. — 2023.
3. ElSayary A. Prompt Engineering and Generative AI Applications for Teaching and Learning. — IGI Global, 2025. — 664 p.
4. Perozzo H., Sengewald J., Ravarini A. Mastering the Machine: How Prompt Engineering Transforms Generative AI Learning in Education // AMCIS 2025 Proceedings. — Paper 2147.